

Kostenoverzicht horende bij de BIJ12-offerte voor het uitvoeren van de actieve monitoring van de wolf uitgevoerd door de Zoogdiervereniging

BIJ12 is namens de provincies verantwoordelijk voor het (laten) uitvoeren van de monitoring van de wolf conform het Monitoringsplan en IP Wolvenplan (IPO, 2019). Sinds 2021 is hiervoor een meerjarige opdracht ('Wolvenmeldpunt en actieve monitoring') verstrekt aan de Zoogdiervereniging die in dit kader de opdrachtnemer is. Een onderdeel van die opdracht vormt de monitoring van de wolf in zoekgebieden/territoria van de wolf (actieve monitoring) waarbij actief gezocht wordt naar sporen. Aangezien de inzet van de actieve monitoring per provincie dermate kan verschillen, is overeengekomen dat de kosten voor de actieve monitoring binnen deze opdracht apart bij de betreffende provincie worden gefactureerd. In dat kader ligt voorliggend kostenoverzicht voor.

Opdracht BIJ12-ZV: actieve monitoring			
Periode	Wat?	Utrecht	Opmerkingen
Juni t/m december	Opstartkosten monitoring Utrecht (PvA en startbijeenkomst)	5.1,2,b	Vanaf juni Plan van aanpak opgesteld en begin december startbijeenkomst
Juni	10 nieuwe camera's Utrechtse Heuvelrug tbv de actieve monitoring in het veld		
September/oktober	Coördinatie en aansturing actieve monitoring		Zijn gestandaardiseerde vaste kosten van € 5.1,2,b per 2 maanden voor o.a. afstemming met Territoriumcoördinator
November/december	Coördinatie en aansturing actieve monitoring		Zijn gestandaardiseerde vaste kosten van € 5.1,2,b per 2 maanden voor o.a. afstemming met Territoriumcoördinator
December	Terugkoppeling actieve monitoring waarn de voortgang wordt beschreven		
Totaal (excl. btw) 30-11-2023		€ 7.675,00	

<i>Extra stelpost onvoorzien overig (bijv. bij defecte camera, inzet extra overleg met ZV)</i>	5.1.2.b	2u voor uurprijs 5.1.2.b overleggen / advies + 1 camera vervangen voor max. 5.1.2.b
Excl btw:	€ 8.320,00	
Incl btw:	€ 10.067,20	

Kostenoverzicht horende bij de BIJ12-offerte voor het zenderonderzoek uitgevoerd door de Zoogdiervereniging. Het zenderonderzoek vond plaats in de periode juni tot en met eind november 2023 zoals overeengekomen tussen de opdrachtgever (provincie Utrecht) en de opdrachtnemer (Zoogdiervereniging). De werkzaamheden die binnen deze opdracht zijn uitgevoerd inclusief overige kaders staan beschreven in het opgeleverde Plan van Aanpak (Zoogdiervereniging, juli 2023).

BIJ12 is in het kader van het uitvoeren van het Wolvenmeldpunt & actieve monitoring opdrachtgever van de Zoogdiervereniging die hierin als opdrachtnemer fungeert. Gezien de administratieve afspraken die in het kader van voorgenoemde opdracht lopen tussen BIJ12, provincie Utrecht en de Zoogdiervereniging is er tussen de drie partijen overeengekomen dat ook de kosten voor het zenderonderzoek via BIJ12 kunnen lopen.

Opdracht Utrecht - ZV: Zenderonderzoek 2023		
Periode	Wat?	Totaal kosten
Jan/mei 2023	N.v.t.	
juni/november 2023	Zie tabblad 'Kostenbijlage zenderen 30 nov' voor toelichting op deze kosten	€ 36.208,16
Totaal (excl. btw)		€ 36.208,16
Excl btw:		€ 36.208,16
Incl btw:		€ 43.811,87

	datum	5.1.2.e	5.1.2.e	5.1.2.e	5.1.2.e				5.1.2.e		5.1.2.e		5.1.2.e	
						kantoor	veld							
advies probleemsituatie wolf Utrechtse heuveirug 30 jun	29/30 juni	9	8	5										
opstellen plan van aanpak incl startoverleg	1-14 juli	25	14	10	5,5	3,5		1	37			3,5	3,5	
support zender	1-14 juli										4			
opstellen studieplan WOD	1-14 juli									8				
vergunningen regelen, materialen bestellen, administratie	15-28 juli	9							26					
support zender	15-28 juli										4			
uitvoering	29 t/m 11 aug								35		1			
uitvoering	12 t/m 25 aug								45	1	1			
gesprek met 5.1.2.e en 5.1.2.e en advies voor vervolg	26 t/m 31/8	3												
camera's	26 t/m 31/8								17					
5u per week controleren camera's, poging verdoven nacht 5-6 sep 10u, zenders	1/9 t/m 14/9	2							22		2			
5u per week controleren camera's, poging verdoven 27 sep 5u, zendersupport	15 t/m 28/9	2							17		2			
statenvragen 3 okt	29 sep t/m 12	1	1											
5u per week controleren camera's, geen poging verdoven, 8u onderhoud came	29 sep t/m 12	2							20		2			
5u per week controleren camera's, geen poging verdoven, geen onderhoud ca	13 t/m 26 okt	2							12		2			
5u per week controleren camera's, geen poging verdoven, geen onderhoud ca	27 okt t/m 31 okt								5					
5u per week controleren camera's, geen poging verdoven, geen onderhoud ca	26 okt t/m 30	6							32		5			
Subtotaal aantal uren		52	15	10	5,5	3,5	0	1	268	9	23	3,5	0	3,5
Korting uren		5.1.2.b												
Totaal aantal uren - korting														
Tarief														
Totaal uren * tarief														
		5.1.2.b												
kosten 1 juli t/m 30 nov														
Totaal bedrag uren en kosten t/m 30 nov		€ 36.208,16												

€ 36.208,16

From: "5.1.2.e"
Sent: Thu, 14 Dec 2023 14:15:29 +0100
To: "5.1.2.e" <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>; "5.1.2.e"
<5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>
Subject: Fwd: VRW Q4 Nieuws uit de Provincies - Utrecht?

Hoi allen,

Zie hieronder de mail die ik vorige week donderdag, dus met een stukje tekst, naar 5.1.2.e heb gestuurd.

Ik ben inderdaad vrij, maar zag jullie mail in mijn telefoon.

Ik ben de rest van de middag dus vrij, maar deze tekst heeft BIJ12 dus al een week geleden ontvangen.

Verzonden vanuit [Outlook voor iOS](#)

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>
Verzonden: donderdag, december 7, 2023 9:03 AM
Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@bij12.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>;
5.1.2.e <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>; 5.1.2.e
<5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>
Onderwerp: RE: VRW Q4 Nieuws uit de Provincies - Utrecht?

Goedemorgen 5.1.2.e

We hebben hier overlegd en deze tekst kan opgenomen worden bij 'nieuws uit de provincies' in jullie voortgangsrapportage.

Stopzetten pogingen tot zenderen van wolven

In september meldde provincie Utrecht al dat het niet gelukt is om de wolf te verdoven en te zenderen en dat het proberen de wolf te verdoven en zenderen niet meer continue zou gebeuren maar alleen plaatsvinden gedurende max. 3 dagen na een probleemsituatie (wolf binnen 30m van hond/mens) of na een aanval op vee, waarbij de kans groot wordt geacht dat de wolf nogmaals naar dezelfde locatie zal terugkeren.

Op dinsdag 28 november heeft Gedeputeerde Mirjam Sterk van provincie Utrecht de Staten geïnformeerd dat het besluit is genomen niet langer pogingen te ondernemen om de wolf te zenderen. Meer informatie hierover is te vinden in [dit memo](#).

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e
Team Natuur en Landbouw
5.1.2.e
5.1.2.e

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@bij12.nl>
Verzonden: woensdag 6 december 2023 11:57
Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>;
5.1.2.e <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>
Onderwerp: RE: VRW Q4 Nieuws uit de Provincies - Utrecht?

Dank 5.1.2.e fijn als een collega dit wellicht op zou willen/kunnen pakken.
Mochten jullie iets meer tijd nodig hebben om intern af te stemmen laat het dan even weten.
Groeten 5.1.2.e

5.1.2.e

T: 5.1.2.e | E: 5.1.2.e @bij12.nl
Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht | T: +31 (0)85 486 222 | bij12.nl

5.1.2.e

Werkt voor provincies

Volg ons op [LinkedIn](#) en [Twitter](#).

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>

Verzonden: woensdag 6 december 2023 10:28

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@bij12.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>;
5.1.2.e <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>

Onderwerp: FW: VRW Q4 Nieuws uit de Provincies - Utrecht?

Ik heb nu overleg, vanmiddag vrij en morgenochtend overleg, en smiddags ook vrij, dus ik kom daar niet aan toe. Misschien mijn collega's, dat laat ik aan hen (collega's, zie hieronder het verzoek).

Groetjes

5.1.2.e

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@bij12.nl>

Verzonden: woensdag 6 december 2023 10:14

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>

CC: 5.1.2.e <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@bij12.nl>

Onderwerp: VRW Q4 Nieuws uit de Provincies - Utrecht?

Beste 5.1.2.e

We zijn bezig met de teksten voor de voortgangsrapportage Q4 en willen even bij jullie checken of jullie onder 'nieuws uit de provincies' nog iets kwijt zouden willen over het stopzetten van het zenderonderzoek. Omdat er in de vorige VR informatie gegeven is over de start van het onderzoek zou het op zich kunnen passen om nu kort iets te zeggen over het stopzetten hiervan.

Mochten jullie een stukje aan willen leveren wil ik jullie vragen dit graag z.s.m. (uiterlijk morgen voor 12:00 uur) te doen zodat we de tekst nog kunnen verwerken voor we de conceptversie rondsturen t.b.v. het kwartaaloverleg.

Hartelijke groet,

5.1.2.e & 5.1.2.e

5.1.2.e

T: 5.1.2.e | E: 5.1.2.e @bij12.nl
Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht | T: +31 (0)85 486 222 | bij12.nl

5.1.2.e

Werkt voor provincies

Volg ons op [LinkedIn](#) en [Twitter](#).

Van: 5.1.2.e

Verzonden: dinsdag 28 november 2023 09:22

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@[drenthe.nl](#)>; 5.1.2.e <5.1.2.e@[drenthe.nl](#)>; 5.1.2.e <5.1.2.e@[fryslan.nl](#)>; 5.1.2.e <5.1.2.e@[provinciegroningen.nl](#)>; 5.1.2.e <5.1.2.e@[provinciegroningen.nl](#)>; 5.1.2.e <5.1.2.e@[provinciegroningen.nl](#)>; 5.1.2.e <5.1.2.e@[overijssel.nl](#)>; 5.1.2.e <5.1.2.e@[flevoland.nl](#)>; 5.1.2.e <5.1.2.e@ [gelderland.nl](#)>; 5.1.2.e <5.1.2.e@[brabant.nl](#)>; 5.1.2.e <5.1.2.e@[prvlimburg.nl](#)>; 5.1.2.e <5.1.2.e@[zeeland.nl](#)>; 5.1.2.e <5.1.2.e@[noord-holland.nl](#)>; 5.1.2.e <5.1.2.e@[provincie-utrecht.nl](#)>; 5.1.2.e <5.1.2.e@[minInv.nl](#)>; 5.1.2.e <5.1.2.e@[ipo.nl](#)>

CC: 5.1.2.e <5.1.2.e@[wur.nl](#)>; 5.1.2.e <5.1.2.e@[wur.nl](#)>; 5.1.2.e <5.1.2.e@[wur.nl](#)>; 5.1.2.e <5.1.2.e@[zoogdiervereniging.nl](#)>; 5.1.2.e <5.1.2.e@[zoogdiervereniging.nl](#)>; 5.1.2.e <5.1.2.e@[bij12.nl](#)>; 5.1.2.e <5.1.2.e@[bij12.nl](#)>; 5.1.2.e <5.1.2.e@[bij12.nl](#)>; 5.1.2.e <5.1.2.e@[bij12.nl](#)>; 5.1.2.e <5.1.2.e@[bij12.nl](#)>

Onderwerp: Correctie - Publicatie datum VRW do 21 dec

Goedemorgen allen,

Hierbij een correctie op de onderstaande mail:

De publicatiedatum van de VRW wordt niet woensdag 20 december maar **donderdag 21 december**.

De planning voor de voortgangsrapportage ziet er met deze correctie als volgt uit:

Wanneer	Wat
Ma 27 nov – 6 dec	Verwerking data door BIJ12/ZV/WENR en schrijven conceptteksten
Voor di 5 dec	Conceptteksten ‘nieuws uit de provincies’ voor voortgangsrapportage naar BIJ12
Di 12 dec (14-16 uur)	Kwartaaloverleg; bespreken conceptteksten
Do 21 dec (ca. 11:00 uur)	Publicatie Tussenrapportage

Nieuws vanuit jullie provincies is zoals altijd zeer welkom, jullie kunnen deze teksten de komende dagen al aan ons aanleveren zodat we deze vast mee kunnen nemen bij het opstellen van de conceptversie van de voortgangsrapportage.

Hartelijke groet,

5.1.2.e & 5.1.2.e

5.1.2.e

T: 5.1.2.e | E: 5.1.2.e@[bij12.nl](#)
Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht | T: +31 (0)85 486 222 | [bij12.nl](#)

5.1.2.e

inhoud niet te gebruiken, maar ons te informeren door het bericht te beantwoorden en daarna te verwijderen. Alvast hartelijk bedankt voor uw hulp.

From: "5.1.2.e"
Sent: Thu, 25 Jan 2024 11:19:45 +0100
To: "5.1.2.e" <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>
Subject: FW: Advies probleemsituatie Wolf Utrechtse Heuvelrug
Attachments: Advies probleemsituatie wolf Utrechtse Heuvelrug naar prv.pdf

Hoi beiden,

Het advies is binnen.

Ik heb het snel gelezen, volgens mij staat er niet iets afwijkends in t.o.v. onze memo, behalve:

Pagina 10: Als eerste stap van op te starten acties wordt Intensief volgen en documenteren van de probleemsituatie genoemd incl.een aanvullende opdracht aan de Zoogdiervereniging.

Dat staat niet in onze memo?

Op pag. 7 wordt zenderen door hen als stap op de escalatieladder beschreven, in het memo hebben wij dat genuanceerd n.a.v. de eerdere ervaringen, dat lijkt mij zo duidelijk.

Groeten 5.1.2.e

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@zoogdiervereniging.nl>

Verzonden: donderdag 25 januari 2024 10:55

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@noord-holland.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>

CC: 5.1.2.e <5.1.2.e@zoogdiervereniging.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@zoogdiervereniging.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@studiowolverine.com>

Onderwerp: Advies probleemsituatie Wolf Utrechtse Heuvelrug

Beste 5.1.2.e en 5.1.2.e

Hierbij ontvangen jullie ons advies over de probleemsituatie rond de wolf die te dichtbij honden komt op de Utrechtse Heuvelrug. Als jullie vragen hebben, dan hoor ik het graag.

hartelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

Zoogdiervereniging/Dutch Mammal Society

5.1.2.e

Toernooiveld 1 | 6525 ED Nijmegen
Postbus 6531 | 6503 GA Nijmegen
Mobiel: 5.1.2.e | Secretariaat: 024 - 741 0500

[Website](#) | [Twitter](#) | [Facebook](#) | [Instagram](#) | [LinkedIn](#)

Volg het laatste nieuws over zoogdieren: <https://www.zoogdiervereniging.nl/nieuwsoverzicht>

Advies probleemsituatie wolf Utrechtse Heuvelrug

Notitie van de Zoogdierverseniging

Datum	25 januari 2024
Projectnummer	2024.005
Projectnaam	Advies probleemsituatie Utrechtse Heuvelrug
Opdrachtgever	Provincie Utrecht (5.1.2.e en Provincie Noord-Holland (5.1.2.e)
Auteur(s)	5.1.2.e 5.1.2.e 5.1.2.e
Projectleider	5.1.2.e
Deze notitie kan geciteerd worden als	5.1.2.e Advies probleemsituatie wolf Utrechtse Heuvelrug. 2024.005. Zoogdierverseniging, Nijmegen

1. Aanleiding

1.1. Uw vraag

Op 16 januari 2024 ontving het BIJ12 Wolvenmeldpunt een melding uit de omgeving van Hilversum van een *hond* die achter een *wolf* aanrent. Het is aannemelijk, op grond van het gedrag en uiterlijke kenmerken, dat het gaat om dezelfde wolf waarvoor de provincie Utrecht in 2023 aan de Zoogdiervereniging opdracht heeft gegeven het dier van een zender te voorzien. Op 1 november 2023 heeft de provincie Utrecht besloten deze poging te staken omdat er langer dan een maand geen meldingen van *probleemsituaties* waren ontvangen en het praktisch te moeilijk bleek om het dier van een zender te voorzien..

Naar aanleiding van het voorval op 16 januari 2024 hebben de provincies Utrecht en Noord-Holland aan de Zoogdiervereniging gevraagd om een notitie op te stellen waarin het voorval van 16 januari is beschreven met een duiding van de ernst en een advies gegeven wordt voor vervolgstappen. De inhoud van deze notitie is opgesteld in samenwerking met experts uit het kennis netwerk van de Zoogdiervereniging en is gebaseerd op de ervaringen en inzichten van deze experts in binnen- en buitenland. Het is geen plan van aanpak voor uitvoering van eventuele vervolgstappen.

1.2. Huidige situatie

Er zijn twee mannelijke wolven vastgesteld op de Utrechtse Heuvelrug en op 24 januari nog steeds aanwezig. Mannelijke wolf GW3237m is sinds 8 mei 2023 aanwezig op de Utrechtse Heuvelrug en is geboren op de Noord-Veluwe. Mannelijke wolf GW3425m is aanwezig vanaf 29 juni 2023 en is geboren in Sachsen Anhalt. .

Begin december werd de aanwezigheid van een wolvin vastgesteld met behulp van wildcamera's. Kort daarna, op 13 december 2023, werd echter een wolvin doodgereden tussen de Leusderhei en Landgoed Den Treek. De herkomst van dit dier is nog in onderzoek. Nadien werden enkel de twee mannelijke wolven nog op de wildcamera's vastgelegd. Afgelopen week (22 januari 2024) is echter opnieuw een wolvin met behulp van een wildcamera vastgelegd op de Utrechtse Heuvelrug.

In de periode mei t/m oktober 2023 was er op de Utrechtse Heuvelrug een wolf die interesse toonde in honden, zeer waarschijnlijk GW3237m, het mannetje wat is geboren op de Noord-Veluwe. Na 1 november verminderde het aantal meldingen van een wolf die dichtbij honden komt. Dit hangt mogelijk samen met de aanwezigheid van een wolvin, waardoor de interesse in honden *als potentiële partner* vermoedelijk sterk verminderde.

Vanaf 16 januari 2024 ontving het Wolvenmeldpunt vijf meldingen uit het hondenlosloopgebied in het Spanderswoud (Goois Natuurreservaat) van situaties waarin een wolf interesse heeft in een hond, waarvan twee meldingen waarbij de hond en wolf binnen 30 meter van elkaar komen. Op 16 januari is een foto gemaakt waarbij hond en wolf vijf meter van elkaar staan. Daarnaast is er een filmpje, gemaakt op 16 januari., waarin een loslopende zwarte mannelijke hond en een wolf tegenover elkaar staan, waarna de hond de wolf achtervolgt als hij wegrent. Op het filmpje is niet te zien hoe de situatie afloopt, maar uit een gesprek met de eigenaar, door de lokale territoriumcoördinator van het Wolvenmeldpunt, na afloop blijkt dat de hond zonder schrammen is teruggekomen. Het uiterlijk van deze wolf lijkt op het uiterlijk van de wolf die eerder interesse

toonde in honden: GW3237m. In geen van de gevallen is er sprake van agressief gedrag van de wolf richting de hond of de mens. De focus van de wolf ligt op de hond en niet op de mens.

1.3. Duiding van de ernst van de incidenten

De frequentie waarin deze probleemsituaties zich over de afgelopen maanden opvolgen baart zorgen, ondanks de wat rustigere periode in november-december 2023. Ook de mate van interactie lijkt in de loop van de tijd toe te nemen, aangezien de wolf zowel dicht bij mensen als honden komt, zonder dat dit tot noemenswaardige negatieve ervaringen leidt voor de wolf. Met het aanbreken van de paartijd van wolven (februari/maart) en de mate waarin deze wilde wolf interactie opzoekt met loslopende honden kan ook problematisch worden indien een loopse hondenteef in het gebied wordt uitgelaten. Een paring tussen hond en wolf moet te allen tijde voorkomen worden.

Op dit moment is er nog geen sprake van een acuut risico voor de openbare veiligheid omdat de wolf zich niet agressief gedraagt, maar de situatie kan uit de hand lopen met name door onverwachte reacties van mens en/of hond.

In het specifieke geval van de zwarte mannelijke hond die de wolf achterna rent waren deze risico's groot. De wolf reageert niet zichtbaar op het roepen door de eigenaar van de hond, de wolf reageert alleen op de loslopende hond. Dit is natuurlijk gedrag van wolven en toont nieuwsgierigheid richting de hond, elkaar leren kennen, en het gedrag van de wolf was niet bedoeld om de hond uit het eigen territorium te verjagen of te verwonden. Uit de lichaamshouding van de wolf spreekt overduidelijk geen agressief gedrag.

Naar onze mening heeft de hond geluk gehad dat de wolf zichzelf niet heeft verdedigd, aangezien een beet van een wolf dermate krachtig is dat een hond (ongeacht het ras) dit niet zou overleven.

Onvoorspelbare (re)acties vanuit mens of hond kan een wolf doen schrikken en onbedoeld de situatie laten escaleren. Bijvoorbeeld, als de eigenaar een steen gooit naar de wolf (wat in principe een goede interventie zou zijn) en daarbij per ongeluk de hond raakt, kan de hond denken dat de pijn werd veroorzaakt door de wolf, en de wolf aanvallen, de wolf kan dan als verdediging terugbijten. Ook kan een eigenaar van de hond op de wolf afrennen en een defensieve reactie uitlokken bij de wolf.

Verder kan een eigenaar struikelen en het verticale voordeel van mens ten opzichte van de wolf verliezen of een eigenaar van een hond kan gaan gillen waardoor de hond bang wordt en het gevoel krijgt de eigenaar te moeten verdedigen.

Deze voorbeelden illustreren begrijpelijke reacties vanuit mens en hond, waardoor de wolf kan schrikken of zich in het nauw gedreven kan voelen, waardoor de situatie escaleert. Het bijten van de hond is dan het meest waarschijnlijke gevolg, agressief gedrag naar mensen is onwaarschijnlijk. Het bijten door een wolf kan leiden tot het overlijden van de hond, aangezien de bijtkracht van een wolf zo'n tien keer sterker is dan de bijtkracht van een hond.

Uit de meldingen blijkt dat het risico in deze casussen vooral ligt bij loslopende honden. Een hond aan de lijn is tot nu toe niet benaderd, en de ervaring uit het buitenland is ook dat honden aan de lijn niet worden benaderd door wolven. De ervaring in het buitenland is verder dat het doden van honden vrijwel uitsluitend plaatsvindt als een hond bij een wolvenprooi of in de buurt van welpen komt en dan kennelijk als een bedreiging wordt ervaren.

De interesse van de wolf voor honden wijkt af van wat de meeste wolven laten zien. Een wolf is een sociaal dier, gegeven het feit dat een wolf in roedelverband circa één derde van zijn dag besteed aan sociaal gedrag. Wolven leven in voortdurende interactie met roedelgenoten en bouwen daar een hechte band mee op.

1.4. Interpretatie van de interventierichtlijnen

Het IPO heeft in het Wolvenplan (IPO, 2019) en in het addendum bij het Wolvenplan (IPO, 2023) interventierichtlijnen opgesteld (zie Figuur 1). Het addendum spreekt van aangelijnde honden, in dit geval gaat het om loslopende honden die onder direct appèl staan en in de directe nabijheid van de eigenaar zijn, wat in de interventierichtlijnen kan worden gevat onder aangelijnde honden. Dit in tegenstelling tot een hond die meer dan 30 meter van de eigenaar door een bosvak struint, of een hond die actief achter een wolf aan rent. Er is geen sprake van agressief gedrag van de wolf naar hond of mens. Daarom is in deze casus sprake van situatie a, een probleemsituatie.

De situatie kenmerkt zich daarom als de 1^e stap van de escalatieladder, dus wel een probleemsituatie met een wolf, er is echter geen sprake van een probleemwolf.

Situatie wolf – hond

	Gedrag wolf	Oorzaak	Inschatting	Maatregel en doel	Situatie
a	Wolf benadert meermaals mensen met aangeliijnde honden (verschillende mensen en verschillende honden, maar niet agressief).	<i>Wolf ziet in de hond een soortgenoot</i>	Geen acuut gevaar voor de mens, maar waakzaamheid geboden! • Monitoren, gevaar voor hond niet uitgesloten. • Mensen kunnen deze situatie als bedreigend ervaren.	• Analyseren en monitoren situatie. • Mogelijk in gang zetten procedure voor toestemmingsbesluit verjaging met als doel negatieve conditionering. • Publiek voorlichten. Doel: bewustwording omgeving • Voor lokale verjaging is geen toestemmingsbesluit nodig.	Probleemsituatie
b	Wolf benadert meermaals mensen met aangeliijnde honden en is agressief naar honden.	<i>Wolf ziet in honden soortgenoot die zijn territorium bedreigt</i>	Kritisch • Kans op letsel hond • Stressvol voor mensen • Risico dat mensen betrokken raken.	Hondenelgenaren bewust maken van gevaar. • Indien proportioneel, gebied afsluiten voor honden. • Mogelijk in gang zetten verlening toestemmingsbesluit voor negatieve conditionering. Indien de situatie zich zonder provocatie van wolf blijft voordoen, in gang zetten toestemmingsbesluit voor doden wolf. Doel: Probleemwolf uit de populatie wegnemen	Probleemsituatie Probleemwolf

a Wolf benadert meermaals mensen met aangeliijnde honden (verschillende mensen en verschillende honden, maar niet agressief).	<i>Wolf ziet in de hond een soortgenoot</i>	Geen acuut gevaar voor de mens, maar waakzaamheid geboden! • Monitoren, gevaar voor hond niet uitgesloten. • Mensen kunnen deze situatie als bedreigend ervaren.	• Analyseren en monitoren situatie. • Mogelijk in gang zetten procedure voor toestemmingsbesluit verjaging met als doel negatieve conditionering. • Publiek voorlichten. Doel: bewustwording omgeving • Voor lokale verjaging is geen toestemmingsbesluit nodig.	Probleemsituatie
b Wolf benadert meermaals mensen met aangeliijnde honden en is agressief naar honden.	<i>Wolf ziet in honden soortgenoot die zijn territorium bedreigt</i>	Kritisch • Kans op letsel hond • Stressvol voor mensen • Risico dat mensen betrokken raken.	Hondeneigenaren bewust maken van gevaar. • Indien proportioneel, gebied afsluiten voor honden. • Mogelijk in gang zetten verlening toestemmingsbesluit voor negatieve conditionering. Indien de situatie zich zonder provocatie van wolf blijft voordoen, in gang zetten toestemmingsbesluit voor doden wolf. Doel: Probleemwolf uit de populatie wegnemen	Probleemsituatie Probleemwolf

Figuur 1 Interventierichtlijn situatie wolf – hond. Bron: IPO, Interprovinciaal Wolvenplan Addendum, maart 2023

2. Advies tot vervolgstappen

De Zoogdierverseniging adviseert om opnieuw te proberen de betreffende wolf van een zender te voorzien en daarvoor een effectievere vangmethode (toepassen van pootklemmen) te gebruiken dan de vorige poging (Zoogdierverseniging, juli 2023). De andere adviezen blijven gehandhaafd.

2.1. Documenteren van de probleemsituatie

Het is bij het kunnen inzetten van maatregelen in de escalatieladder nodig dat eerdere stappen goed zijn gedocumenteerd.

In het addendum bij het Wolvenplan (IPO, 2023) wordt aangegeven dat *“gezien de wettelijk beschermde status van de wolf, terughoudend moet worden omgegaan met beheeringrepen ook wanneer zich probleemsituaties voordoen. Acute, levensbedreigende situaties voor mensen vormen hierop een uitzondering. Pas in het uiterste geval kan toestemming worden verleend om een wolf te doden. In dat geval is het niet voldoende dat alle stappen in de escalatieladder zijn doorlopen, de keuze dient goed onderbouwd te zijn. Hiervan moet waar mogelijk ook bewijs overlegd kunnen worden. Om die reden is het van groot belang alle stappen zorgvuldig te documenteren. Zo mogelijk kan uit monitoringsaspecten ook overwogen worden de wolf te vangen, te verdoven en te zenderen”* om de probleemsituatie nauwer te kunnen monitoren en documenteren. Er wordt in de interventierichtlijnen geen andere methode genoemd voor het uitgebreid documenteren van probleemsituaties dan zenderen.

Zonder zenderen zou moeten worden afgegaan op meldingen die door het publiek worden ingestuurd naar het Wolvenmeldpunt en/of door monitoring van de (sociale) media. Deze informatievergaring is onvolledig en geeft geen actueel beeld van de situatie.

2.2. Verminderen aanlokkende werking van loslopende honden

Bij elke probleemsituatie moet op de eerste plaats overwogen worden wat de haalbaarheid is van het weghalen van de oorzaak van het ongewenste gedrag door de wolf. In deze casus betreft dit het los laten lopen van honden, met name in de honden losloopgebieden, zoals Spanderswoud en Kozakkenput/Witte Hull. Vooralsnog zijn er geen indicaties dat de probleemsituatie zich voordoet bij andere hondenlosloopgebieden.

Het is een optie om in en nabij genoemde hondenlosloopgebieden aan hondeneigenaren te adviseren hun hond(en), tijdelijk, aan te lijnen en niet los te laten lopen. Dit inschatting van terreinbeheerders is dat deze maatregel vermoedelijk op weinig draagvlak en enthousiasme kan rekenen. Bij inzet van deze maatregel zal dit gepaard moeten gaan met een goede publiekscommunicatie en toezicht in het veld.

2.3. Negatieve conditionering

Het afleren van problematisch gedrag van een wolf leunt op het creëren van een sterke negatieve ervaring met een bepaalde situatie. Belangrijk in voorliggende casus is dat de wolf een link legt tussen een mens en/of hond en de maatregel, waardoor de angst voor mens en/of hond wordt versterkt. De effectiviteit van negatieve conditionering, ongeacht de toegepaste maatregel, is niet op

voorhand te garanderen.

Het verdoven en zenderen van de wolf

Het verdoven van een wolf om te zenderen is een invasieve handeling voor de wolf. Er zijn casussen bekend waarbij alleen deze maatregel al een minder schuwe wolf, schuw maakt (zie casus 9 in het document Reinhardt et al 2020¹), maar ook een situatie waarbij uit de zenderdata bleek dat afschrikwekkende maatregelen onvoldoende hebben gewerkt en de (naar honden toe agressieve) uiteindelijk wolf is afgeschoten (zie casus 10 van hetzelfde document).

Er zijn veel voordelen van het zenderen van de wolf ten opzichte van andere maatregelen, naast de aanvullende informatie voor de documentatie van de probleemsituatie. Door een wolf te zenderen is het mogelijk om het gedrag van de wolf na de invasieve maatregel te volgen en de effectiviteit te bepalen. Bovendien is het mogelijk om bij verwonding de wolf te kunnen volgen. Ook helpt het zenderen van een wolf bij vervolgacties, mocht deze maatregel op zichzelf onvoldoende werken, doordat de locatie van de wolf live te volgen is.

Er zijn ook nadelen aan het zenderen van een wolf. Zo kunnen groepen burgers van mening zijn dat de opdrachtgever hiermee 'eigenaar' wordt van de wolf. Een mogelijke oplossing hiervoor is alleen gedurende de eerste periode na het zenderen het interval van elk nieuwe locatiepunt op 5 minuten te zetten, en daarna op een langer interval van bijvoorbeeld één uur. Dan is dus niet geheel actueel precies bekend waar de wolf is.

Ook is er altijd de kans dat het dier onverwacht heftig reageert op het verdovingsmiddel. De inzet van een ervaren wild-life dierenarts verkleint dit risico, maar niet tot nul. Verder is het mogelijk dat de zender door een onvoorzien technisch mankement beperkt of niet functioneel is.

Het schieten met een niet-lethaal projectiel (paintball, rubberen kogel, beanbag)

Deze maatregelen hebben zich internationaal bewezen als effectieve maatregel voor het negatief conditioneren van grote roofdieren, waaronder wolven. Er is hierbij altijd kans op een verwonding, maar deze kans is klein.

Het grootste nadeel van alleen deze maatregel toepassen is dat er geen mogelijkheid is om deze wolf op hoog-intensief niveau te volgen en daarmee de effectiviteit van de maatregel te bepalen of te evalueren.

Het gebruik van paintball bij de minder-schuwe wolf in het park de Hoge Veluwe is in de provincie Gelderland aangevochten door de Faunabescherming. In de bodemprocedure is de rechtbank Midden-Nederland, na aanvullende onderbouwing vanuit de Provincie Gelderland, echter van mening dat de Provincie Gelderland hierin juist handelt (op basis van een gedegen onderbouwing van een wolvendeskundige die de casus heeft beoordeeld). Hiermee is er eerste jurisprudentie voor het actief ingrijpen op probleemsituaties in lijn met de interventierichtlijnen van BIJ12 (IPO, 2023).

2.4. Afschieten van de wolf

Het afschieten van de wolf is volgens de interventierichtlijnen (IPO, 2023) aan de orde als de wolf

¹ Reinhardt, Kaczensky, Frank, Knauer & Kluth, 2020. How to deal with bold wolves - Recommendations of the DBBW. Bezocht via https://www.researchgate.net/publication/345169080_How_to_deal_with_bold_wolves

agressief is naar mensen of zonder provocatie agressief is naar aangelijnde honden (probleemwolf). Op dit moment betreft het een probleemsituatie met een wolf, en niet een probleemwolf, vanwege de afwezigheid van agressie naar mensen of aangelijnde honden zonder provocatie. De situatie is evengoed kritisch en kan escaleren. Of wolvengedrag kan worden gekwalificeerd als agressief, kan worden beoordeeld door experts op het gebied van gedrag van wolven.

2.5. Samenvatting van het advies

Het advies laat zich samenvatten als volgt:

1. Volg de interventierichtlijnen van het IPO
2. Zet vernieuwd en intensiever in op het volgen en documenteren van de probleemsituatie
3. Onderzoek of de reden van het gedrag weg te nemen is door het los laten lopen van honden op te schorten, gepaard met publiekscommunicatie en toezicht in het veld.
4. Overweeg opnieuw het verdoven en zenderen van de wolf voor het intensief kunnen volgen van deze wolf en als invasief middel voor negatieve conditionering naar mens en hond.
5. Indien verdoven en zenderen onvoldoende effectief is, onderneem dan extra maatregelen door de wolf met een niet-lethaal projectiel (paintball) te beschieten.
6. Bij agressie naar mensen, beoordeeld door experts op het gebied van gedrag van wolven, volgens de interventierichtlijnen per direct besluiten tot het afschieten van de wolf.

3. Te nemen stappen

3.1. Intensief volgen en documenteren van de probleemsituatie

Het BIJ12 Wolvenmeldpunt heeft de opdracht om alle meldingen van wolven en hun sporen te valideren en te verwerken in de database wolvenwaarnemingen. Periodiek wordt de verkregen data door experts van de Zoogdierverseniging geanalyseerd en gerapporteerd in de Voortgangsrapportage Wolf, in nauw overleg en samenwerking met experts van BIJ12, de provincies en WENR.

Intensievere analyse en aanvullende documentatie als gevolg van de probleemsituatie valt niet onder de reguliere werkzaamheden van het Wolvenmeldpunt, maar kan binnen het Wolvenmeldpunt uitgevoerd worden als speciale advisering voor de provincie Utrecht. Dit behelst de volgende werkzaamheden:

- Bij de uitvoering van de validatie van waarnemingen extra aandacht vragen aan het team voor meldingen uit de Utrechtse Heuvelrug (en directe omgeving),
- Indien nodig nabellen bij melders voor extra informatie,
- Het bijhouden van een tijdslijn van gevalideerde waarnemingen en bijbehorende beelden, en
- Nauw contact houden met provincie Utrecht /Noord-Holland om hen op de hoogte te houden van ontwikkelingen.

Deze verkregen informatie kan uitgewerkt worden in een korte rapportage zodra de probleemsituatie is geëindigd.

3.2. Verdoven en zenderen

De voorbereiding bestaat uit het samenstellen van een projectteam, het bepalen van de uitvoering inclusief het regelen van de benodigde materialen en vergunningen. Na het vangen en zenderen van de wolf, volgt het ontvangen en analyseren van de data.

Projectteam samenstellen

Voor het vangen met pootklemmen is internationale expertise nodig, waarbij wij denken aan:

5.1.2,e (wildlife veterinaire, Universiteit Zagreb, Kroatië), 5.1.2,e (Eberswalde universiteit), 5.1.2,e (TU-Dresden) afhankelijk van beschikbaarheid.

Voor het verdoven en zenderen van de wolf zijn verschillende specialismen nodig, waaronder ten minste de volgende rollen geïdentificeerd kunnen worden (waarvan één persoon meerdere rollen kan vervullen):

- Een wildlife dierenarts met veel ervaring met het verdoven van grote roofdieren,
- Iemand met de juiste kennis en ervaring met het schieten van een verdovingspijl,
- Iemand met de juiste kennis en ervaring met het samenstellen en aanbrengen van een zender,
- Een ecooloog met toegang tot de waarnemingen binnen het Wolvenmeldpunt, en
- Een ecooloog met de opdracht om het zenderen te begeleiden en de verkregen data te verwerken en analyseren.

Daarbij moet opgemerkt worden dat WENR reeds de uitvoering van het zenderonderzoek in hun aanbesteding heeft staan als optie in het raamcontract met BIJ12. Als WENR het niet uitvoert, kan de Zoogdierverseniging worden gevraagd. De provincie beslist over het in te zetten team.

Organisatie van de uitvoering

Het team moet een plan van aanpak maken voor het verdoven en zenderen van de wolf, en hoe de data inzichtelijk gemaakt kan worden. In dit plan van aanpak moet de keuze gemaakt worden voor het te gebruiken verdovingsmiddel en de te gebruiken halsbandzender. Hierbij is het advies om te werken met een programmeerbare zender die snel te leveren is en een minimale gebruiksduur van één jaar heeft. De zender krijgt een mogelijkheid om na verloop van tijd van de wolf af te vallen. Er liggen twee zenders klaar die voldoen aan de eisen.

Het uitvoeringsteam moet beschikken over een vergunning van de Wet op de Dierproeven en ontheffing van de Wet natuurbescherming. Het zenderen kan worden uitgevoerd op de Wod vergunning van de Zoogdiervereniging.

Praktische uitvoering

De uitvoering start na toestemming van de provincie, door het ingestelde team volgens het nog op te stellen plan van aanpak. In het kort bestaat de uitvoering uit het opsporen van de wolf via de passieve monitoring van het Wolvenmeldpunt en via social media, het vangen, verdoven en aanbrengen van de zender en controle van de gezondheid van de wolf. Het uitpeilen van de data verloopt via een GSM/LoRaWan netwerk. Over de resultaten wordt gerapporteerd.

Monitoring gedrag

Indien de wolf ongewenst gedrag blijft houden, kan dat aanleiding zijn te besluiten aanvullend te schieten met een niet-lethaal projectiel.

4. Wat adviseren wij om anders te doen ten opzichte van het onderzoek in 2023

Allereerst willen wij onze zorgen benadrukken over de toenemende mate van interactie tussen de wolf en loslopende honden, de frequentie waarin dit voorkomt en het seizoen (paartijd) waarin dit zich afspeelt.

Het territorium van de wolf/wolven heeft zich uitgebreid tot de hele (Utrechtse) Heuvelrug, inclusief Noord-Holland, daarom is behalve de provincie Utrecht nu ook de provincie Noord-Holland betrokken.

In 2023 is een poging tot zenderen gedaan middels het proberen in de buurt te komen met een verdovingsgeweer. Hierbij kon de situatie waarin de wolf verdoofd zou worden zo vergelijkbaar mogelijk zijn met de gemelde probleemsituaties. Hierdoor zou het hanteren van de wolf (een invasieve handeling) door de wolf gekoppeld kunnen worden met het benaderen van mensen en honden. Dit bleek echter een weinig effectieve methode, de wolf is niet in de buurt geweest van de schutter met het verdovingsgeweer.

Wij adviseren om het vangen van de wolf ten behoeve van het zenderen van deze wolf centraal te zetten, ongeacht of de situatie waarin de wolf gevangen wordt vergelijkbaar is met de probleemsituatie. De meest effectieve manier om wolven in Europa te vangen is met gebruik van (diervriendelijke) pootklemmen, de zogenaamde soft-catch traps. Dit type pootklem is in Europa verboden door de Europese Commissie via de Habitatrichtlijn, maar voor onderzoek aan grote roofdieren geldt een uitzondering².

Het gebruik van deze pootklemmen voor onderzoek aan wolven is zeer specialistisch werk. Om de kans op succes zo groot mogelijk te maken, adviseren wij om het projectteam uit te breiden met bij ons bekende specialisten uit bijvoorbeeld Duitsland, Kroatië, Zweden en/of Canada.

Pootklemmen zijn vangmiddelen die risico's met zich meedragen qua verwonding van de wolf, en risico op bijvangst. Om deze reden zijn pootklemmen in Europa verboden en eerder niet geadviseerd. Echter, dit blijkt vrijwel de enige effectieve manier om een wolf te vangen. Derhalve geeft de Europese Commissie een uitzondering voor het gebruik van soft-catch pootklemmen voor onderzoek bij wolven. In de juridische beoordeling over de niet uit te sluiten kans op verwonding van de wolf is het belang van de ingreep in dit geval groter dan het belang van de beschermde status van de wolf. Door de speciale wijze van plaatsen en de locatie van plaatsen (bijvoorbeeld op militaire terreinen) is bijvangst tot een minimum te beperken, maar nooit uit te sluiten. Door gebruik te maken van alarmsystemen die een bericht geven aan het projectteam zodra de val springt, is ook de duur van dat een dier in de klem zit tot een minimum te beperken.

In het plan van aanpak wordt uitgewerkt hoe pootklemmen kunnen worden geplaatst zonder gevaar voor voorbijgangers. Er zijn mogelijke locaties voorhanden op voor mensen afgesloten terreinen. De locatie van de pootklemmen ligt binnen het territorium van de wolf en kan zowel in Noord-Holland als in Utrecht zijn.

² <https://www.lcie.org/News/legal-clarification-on-use-of-soft-catch-traps-for-wolf-conservation>

De periode van vangen en verdoven wordt tussen 1 april en 1 augustus opgeschort om het vangen van een drachtige wolvin te voorkomen. Wij adviseren het vangen en verdoven te stoppen wanneer er drie maanden lang geen afwijkend gedrag meer is gemeld en/of wanneer deze wolf bewijsbaar een partner heeft en minimaal één maand het afwijkende gedrag niet meer vertoont. De provincie heeft altijd de bevoegdheid om het project te stoppen als de gedeputeerde hiertoe besluit.

De kosten voor het vangen, verdoven en omhangen van een zender door het boven beschreven team van experts, inclusief de benodigde materialen zal neerkomen op een bedrag van 50.000-65.000 euro (excl BTW, prijspeil 2024). Omdat de kosten voor het volgen van één of meer gezenderde wolven en de rapportage daarover beter op een later moment kunnen worden ingeschat, zijn die kosten nog niet opgenomen in deze schatting.

From: "5.1.2.e"
Sent: Fri, 2 Feb 2024 12:21:09 +0100
To: "5.1.2.e" <5.1.2.e@wur.nl>
Cc: "5.1.2.e" <5.1.2.e@wur.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@noord-holland.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>
Subject: RE: willen jullie wel/niet betrokken zijn bij nieuwe zenderpoging?

Heel veel dank 5.1.2.e en 5.1.2.e

Maandag bespreken wij het intern, daarna verwacht ik dat we het opvoeren als agendapunt voor het volgende wolvenoverleg eind feb..

Groetjes

5.1.2.e

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@wur.nl>

Verzonden: vrijdag 2 februari 2024 11:09

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>

CC: 5.1.2.e <5.1.2.e@wur.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@noord-holland.nl>; 5.1.2.e

5.1.2.e <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>

Onderwerp: Re: willen jullie wel/niet betrokken zijn bij nieuwe zenderpoging?

Dag 5.1.2.e allen,

Zoals al even telefonisch besproken; hierbij de hoofdlijnen & achtergrondinfo:

WENR beveelt aan om in NL ook wolven te zenderen, mn als zich een situatie voordoet dat een dier eenvoudig een zender omgehangen kan krijgen, maar evt ook door actief een dier te 'vangen'. Doel: 1: aversieve conditionering igv een wolf met potentieel risicovol gedrag. 2: onrust wegnemen door te laten zien wat wolven echt doen (zie Deense voorbeeld, bijgevoegd) & 3 monitoring (oa terreingebruik > nuttig voor inschatting habitatgeschiktheidsmodel).

Igv aversieve conditionering is het zenderen van een wolf stap 1. De wolf krijgt dan al een vervelende ervaring met mens. Vervolgens kan obv de zender de wolf relatief eenvoudig (je weet waar ie is) een aantal keren een extra ongewenste ervaring worden toegebracht (rubberkogel/paintball kogel). Mocht de wolf desondanks ongewenst gedrag blijven vertonen (wat je dankzij de zender goed kan monitoren) dan is de volgende stap lethaal afschot (wat dan relatief eenvoudig kan dankzij de zender). Zie ook het LCIE advies mbt de paintball wolf in NL.
https://lciepub.nina.no/pdf/638048861211836198_Habituated%20wolf%20Hoge%20Veluwe_V4A.pdf. Een wolf is zeer intelligent en kan na een keer te zijn bepaintballd, alsnog mensen blijven benaderen zonder paintball geweer, kortom daarmee vergroot het probleem zich. Je eerste optie tot schieten moet vrijwel altijd verdoovingsgeweer zijn. Zie ook Duitse rapport over Bold wolves; bijgevoegd & <https://www.bfn.de/sites/default/files/BfN/service/Dokumente/skripten/skript577.pdf>

Komt een wolf niet dichtbij mensen, (is aversieve conditionering van een op mens gehabituëerde wolf niet het doel), dan zijn pootklemmen de beste methode. Echter die zijn in een land als NL niet zonder risico. Kortom dat vereist veel voorzorg. Er is veel ervaring in buitenland; benut die.

Voor NL stond in IPO wolvenplan 2019 het zenderen van een risicowolf nog gedegen in het plan, maar is het hele onderwerp van zenderen naar de achtergrond verschoven, oa vanwege beleefde aansprakelijkheidsrisico's. Het zou goed zijn als die wel weer op de IPO agenda komen. We bevelen aan om met deskundigen en de overheid een draaiboek op te stellen wat en hoe te kunnen handelen in voorkomende situaties (wie mag schieten, wanneer klemmen & hoe, zenders klaarliggen, vergunningen geregeld, quick alert team om casus te beoordelen, advies over te geven & te handelen ea). Nu kan niet op korte termijn gedegen gehandeld worden, en dat is wel wat dit type handelingen vereist.

Kortom, WENR is zeker geïnteresseerd en bereid om bij te dragen, maar stelt wel voorwaarden die een verantwoorde uitvoering ea borgen.

Hartelijke groet, mede namens 5.1.2.e

Regards, 5.1.2.e

Wageningen Environmental Research (WENR)

Animal Ecology Team

P.O. Box 47, NL-6700 AA Wageningen

The Netherlands

Phone: 5.1.2.e

Mobile: 5.1.2.e

E-Mail: 5.1.2.e [@wur.nl](mailto:5.1.2.e@wur.nl)

5.1.2.e

Buiten reikwijdte

From: 5.1.2.e <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>

Sent: Wednesday, January 31, 2024 09:30

To: 5.1.2.e <5.1.2.e@wur.nl>

Cc: 5.1.2.e <5.1.2.e@wur.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@noord-holland.nl>; 5.1.2.e

5.1.2.e <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>

Subject: willen jullie wel/niet betrokken zijn bij nieuwe zenderpoging?

Hoi 5.1.2.e

Afgelopen week benaderde de Zoogdiervereniging de provincies Noord-Holland en Utrecht over recente probleemsituaties tussen hond-wolf in Noord-Holland met name in het Spanderswoud in Hilversum.

Vanwege deze ontwikkelingen geeft de Zoogdiervereniging het advies aan beide provincies om deze wolf opnieuw te proberen te vangen en te zenderen. Deze keer stellen zij een methode voor die een nieuwe vergunning vereist.

Ik weet niet of jullie van het opstellen van dit advies op de hoogte zijn maar in het raamcontract van WENR met BIJ12 staat de uitvoering van het zenderonderzoek als optie genoemd. Zoals wij begrijpen kan als WENR het niet uitvoert, de Zoogdiervereniging worden gevraagd.

Het lijkt ons goed om bovenstaande even te bespreken en af te stemmen of jullie hierbij betrokken willen worden? Het hele proces voor een tweede poging zou wel spoedig in gang gezet moeten worden, maar vergt ook best wat voorbereiding, dus ik kan me voorstellen dat dit voor jullie dan ook weer passen en meten wordt i.r.t. andere opdrachten die jullie nu uitvoeren.

Graag horen wij wel in elk geval uiterlijk vrijdag even een eerste reactie of jullie wel / niet betrokken willen worden, en zo ja, in welke vorm en op welke termijn jullie aan zouden kunnen haken.

Groetjes

5.1.2.e

De informatie in dit bericht is alleen bestemd voor de geadresseerde. Is dit bericht niet voor u bedoeld? Dan vragen wij u om de inhoud niet te gebruiken, maar ons te informeren door het bericht te beantwoorden en daarna te verwijderen. Alvast hartelijk bedankt voor uw hulp.

From: "5.1.2.e" <5.1.2.e@bij12.nl>
Sent: Tue, 13 Feb 2024 09:16:32 +0100
To: "5.1.2.e" <5.1.2.e@noord-holland.nl>
Cc: "5.1.2.e" <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>
Subject: RE: kosten advies

Hoi 5.1.2.e

Prima om binnenkort in overleg te gaan rondom de opdracht. Laat maar weten welke week je uitkomt, dan kijken we verder naar een dag.

Alvast wat toelichting. Vaak gebeurt het dat – vooral in het begin van het jaar – de ZV al werkzaamheden uitvoert als er vanuit de provincie hierop akkoord is gegeven maar vóórdat de formele afspraken rond zijn tussen de provincie en BIJ12. Dit is mogelijk als er al wel een toezegging is van de provincie dat zij in de loop van het jaar een formele afspraak gaan maken met BIJ12. Dit betekent concreet dat ik -in de loop van het jaar- de betreffende provincie een prognose stuur van de verwachte kosten van dat jaar, waarop de provincie een verplichtingsnummer aanmaakt en die als 'opdracht' of mail retour stuurt. Zodoende kan BIJ12 aan de hand van dat kenmerk aan het einde van het jaar bij de provincie factureren.

Dus wat ons betreft (en gezien jullie intentie om hier wel afspraken over te maken met BIJ12) kan de ZV deze uren alvast factureren bij BIJ12 en betalen wij die alvast aan hen. Deze kosten, en eventueel andere kosten voor jullie gedurende het jaar, worden vervolgens door mij in een overzicht gezet en worden in zijn totaliteit aan het einde van het jaar bij jullie gefactureerd (via de eerder aangegeven offerte-opdracht constructie tussen BIJ12 en betreffende provincie).

Groet,

5.1.2.e

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

M: 5.1.2.e | E 5.1.2.e@bij12.nl

Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht | T: +31(0)85 486 22 22 | www.bij12.nl

Werkt voor provincies

Volg ons op [LinkedIn](#), [X](#) en [YouTube](#).

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@noord-holland.nl>

Verzonden: donderdag 8 februari 2024 15:09

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@zoogdiervereniging.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@provincie-utrecht.nl>

CC: 5.1.2.e <5.1.2.e@bij12.nl>

Onderwerp: RE: kosten advies

Hoi 5.1.2.e

Noord-Holland ook akkoord over de uren. Zou je het totaal aantal uren/kosten door de helft willen delen en de helft voor Utrecht voor nu via BIJ12 willen laten lopen?

Vorige week heb ik even met 5.1.2.e gesproken over mogelijkheden via BIJ12. NH heeft op dit moment nog geen afspraken gemaakt met BIJ12, dus die lijn lukt voor ons nog niet.

Vanuit NH zijn we wel voornemens om e.e.a. met BIJ12 af te gaan spreken (@5.1.2.e ik neem daar graag binnenkort weer even contact over op met je).

Voor de Noord-Hollandse helft van de uren/kosten dan aan jou de vervolgvraag:

Ben je in staat om te wachten tot wij wat met BIJ12 hebben geregeld, of moet het voor jullie op kortere termijn?

Dan moet dat namelijk buiten BIJ12 langs.

Dan nog even terugkerend op jullie advies.

Uiteindelijk kiezen we (NH en UTR) ervoor om op dit moment niet verder te gaan met het zenderonderzoek. We zien risico's en weinig kans op resultaat op de korte termijn. We hebben daarnaast de wens om dit voor zover het kan zoveel mogelijk gezamenlijk met de andere provincies, en met name zorgvuldig aan te pakken om risico's te beperken.

Daarom gaan we kijken of dit proces op de langere termijn via het IPO kan gaan lopen, bijvoorbeeld met als uitkomst een goed uitgewerkt zenderprotocol. Onder voorbehoud ervan uitgaande dat dit een vervolg gaat krijgen kan ik me voorstellen dat we dan uiteraard jullie expertise graag weer in willen schakelen.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

T: 5.1.2.e

M: 5.1.2.e

Houtplein 33 2012 DE Haarlem

www.noord-holland.nl

5.1.2.e

[@noord-holland.nl](https://twitter.com/noord-holland.nl)

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e> @zoogdiervereniging.nl>

Verzonden: maandag 5 februari 2024 08:00

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e> @noord-holland.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e> @provincie-utrecht.nl>

CC: 5.1.2.e <5.1.2.e> @bij12.nl>

Onderwerp: kosten advies

Beste 5.1.2.e en 5.1.2.e

ik had naar 5.1.2.e een prognose afgegeven over het aantal uren dat nodig was voor het opstellen van het advies voor wolf, van 18 uur. Het is wat minder geworden: 13,5u. Is dat akkoord? Ik zet 5.1.2.e meteen in de cc.

hartelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

Zoogdiervereniging/Dutch Mammal Society

5.1.2.e

Toernooiveld 1 | 6525 ED Nijmegen

Postbus 6531 | 6503 GA Nijmegen

Mobiel: 5.1.2.e | Secretariaat: 024 - 741 0500

Website | [Twitter](https://twitter.com) | [Facebook](https://facebook.com) | [Instagram](https://instagram.com) | [LinkedIn](https://linkedin.com)

Volg het laatste nieuws over zoogdieren: <https://www.zoogdiervereniging.nl/nieuwsoverzicht>

From: "5.1.2.e" <5.1.2.e@bij12.nl>
Sent: Thu, 22 Feb 2024 14:54:24 +0100
To: "5.1.2.e" <5.1.2.e@bij12.nl>
Subject: Agenda en stukken IPO Wolvenwerkgroep 29 februari a.s.
Attachments: 6.1 Memo draaiboek zenderen wolf en vergunningstraject opstarten.pdf

Beste collega's,
Bijgaand de agenda en stukken voor ons overleg volgende week donderdag.
Er volgt nog een nazending m.b.t. agendapunt 5.
Tot dan, met vriendelijke groeten,

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht | www.bij12.nl

T +31 (0)85 486 22 22 | F +31 (0)85 486 22 33

M 5.1.2.e | E 5.1.2.e@bij12.nl

Werkt voor provincies

Bestemd voor	IPO wolvenwerkgroep
Datum vergadering	29-2-2024
Type notitie	Ter bespreking/besluitvorming
Herkomst/status	Provincie Noord-Holland en Utrecht
Opsteller(s)	5.1.2.e en 5.1.2.e
Contactgegevens	5.1.2.e @provincie-utrecht.nl ; 5.1.2.e @noord-holland.nl
Afgestemd met	Wolvenwerkgroep 5.1.2.e
Onderwerp	Polen interesse andere provincies voor gezamenlijk opstellen van draaiboek zenderen wolf en vergunningstraject in gang zetten

Kern van het onderwerp -

Graag bespreken wij de interesse bij de overige provincies om, via BIJ12, de opdracht uit te zetten om een draaiboek op te laten stellen voor het zenderen van wolven, zodat waar nodig, gedegen en op korte termijn gehandeld kan worden.

De ervaringen van het afgelopen jaar uit de provincie Utrecht en Noord-Holland leert dat de wens om een dier te zenderen er is omdat:

1. Er is een probleemsituatie die onrust oplevert. Men vindt dat daar iets aan gedaan moet worden.
2. We willen onderzoeken wat de wolf in kwestie voor patronen heeft, wat is het gedrag, zijn er verklaringen waarom 'ie zich zo gedraagt.
3. De gegevens bieden ons inzicht in het gedrag, leveren (wetenschappelijke) kennis op, en kunnen t.z.t. leiden tot keuzes voor vervolgstappen.

Echter, het zenderen in de praktijk gerealiseerd te krijgen blijkt lastig. Daarom is het zinvol om met deskundigen een draaiboek op te stellen en tevens gezamenlijk het vergunningstraject in gang zetten.

In het draaiboek komt te staan: wat en hoe te kunnen handelen in voorkomende situaties (wie mag schieten, wanneer klemmen & hoe, zenders klaarliggen, vergunningen geregeld, quick alert team om casus te beoordelen, advies over te geven & te handelen ea).

Aanvullend besprekspunt:

Bijkomend voordeel van zenderen is mogelijk negatieve conditionering van de wolf.

Het koppelen van negatief conditioneren aan onderzoek en daardoor aan een onderzoeksontheffing is niet juist. 'Onderzoek' of 'verjaging' zijn twee heel verschillende doelstellingen/uitgangspunten. Ofwel het negatief conditioneren is geen doel van het zenderonderzoek en wordt ook niet benoemd. Ofwel negatief conditioneren (en daarmee invasieve verjaging) is wel een hoofddoel, maar dan heeft dat juridische consequenties (bezwaar en beroep).

We zouden graag bespreken hoe andere provincies aankijken tegen deze tegenstrijdige doelen bij het zenderonderzoek van enerzijds het wettelijk belang van 'onderzoek' en de mogelijke bijkomende gevolgen van 'verjaging' (en dus eigenlijk een ander wettelijk belang namelijk schade voorkomen).

Gevraagd besluit(en)

De Werkgroep wolven wordt gevraagd:

1. Aan te geven welke provincies tevens interesse hebben om een opdracht uit te zetten voor het opstellen van een draaiboek zenderen van wolven, waarbij de uitvraag geformuleerd wordt door de trekkers van dit geheel

2. Aan te geven welke provincies interesse hebben om gezamenlijk de partij die hiervoor aangewezen is, de opdracht te geven een vergunning om te zenderen aan te vragen (WUR/Zoogdiervereniging meest logische partij)
3. Of men, als men aansluit, trekker wil worden van het geheel, of liever provincie Utrecht en Noord-Holland hiervoor aanwijzen
4. Of men, als men aansluit, het ermee eens is dat BIJ12 de opdrachtgever wordt en het financiële deel kan regelen binnen de bestaande afspraken.

Notitie

Aanleiding

Wolf die voor probleemsituaties zorgt, door dicht bij honden te komen die loslopen, en derhalve ook dichtbij mensen komen. Met als gevolg de bestuurlijke wens om te handelen. Een van de handelingsperspectieven is dit dier zenderen, met als doel het dier beter te monitoren en ook negatief te conditioneren. Echter, dit is niet gemakkelijk, want via het verdoven van het dier met het geweer lukt dat niet. De gebruikelijke methode in het buitenland is een pootklem. Maar de inzet van een dergelijk middel in Nederland brengt risico's met zich mee en kan waarschijnlijk alleen op bepaalde locaties waar geen publiek aanwezig is. Het zou goed zijn om inzichtelijk te krijgen wanneer en hoe zenderen in Nederland wel mogelijk is, en dat vast te leggen in een draaiboek en de daarvoor benodigde vergunning gereed hebben.

Toelichting bij gevraagde besluiten

In het IPO wolvenplan 2019 stond het zenderen van een risicowolf nog gedegen in het plan, maar in het addendum uit april 2023 is het zenderen alleen als mogelijke optie meegenomen. In de praktijk blijkt deze optie niet eenvoudig. Toch is er gezien de huidige situatie de wens om vanuit in elk geval 2 provincies om wolven die probleemsituaties veroorzaken te proberen te zenderen. Echter, of en hoe dit mogelijk is, zal blijken uit het proces dat hier wordt voorgesteld.

Gezien het feit dat in de raamovereenkomst die BIJ12 heeft met WenR, en de optie zenderen daarin is meegenomen, heeft het bij de provincie Utrecht en Noord-Holland de voorkeur om het proces om te komen tot een draaiboek en vergunning, via BIJ12 te laten verlopen, waarbij de provinciale trekkers wel aan zet zijn om het inhoudelijke deel te verzorgen (uitvraag formuleren, bijeenkomst organiseren). Uiteraard is het daarbij denkbaar dat ook een Zoogdiervereniging daarbij betrokken wordt, gezien hun ervaringen over het afgelopen jaar binnen de provincie Utrecht aansluit.